

טעמי המקרא שאינם בהתאם לתחביר: דוגמות נוספות

טעמי המקרא משקפים במידה רבה את החלוקה התחבירית של הפסוק.¹ ברצוני לדון כאן בשני פסוקים שבהם הטעמים לכאורה אינם בהתאם לתחביר ולהציע להם הסבר. בסוף המאמר אדון בפסוק שלישי ובחלוקה התחבירית המשתקפת בטעמים שלו.

* * *

הפסוק הראשון הוא "וְקָמוּ נְדָרֵיהֶּ וְאֶסְרָהּ אֶשְׂרָאֶסְרָהּ עַל־נַפְשָׁהּ יְקָמוּ" (במדבר ל', ח). לפנינו המילה "נְדָרֵיהֶּ" מוטעמת ברביעי. כבר כתב שד"ל על פסוק זה בקצרה: "ראוי להיות בזקף",² ומאוחר יותר כתב כן גם המלומד ויליאם ויקס.³ הרב מרדכי ברויאר, בספרו הראשון על טעמי המקרא, אימץ את הצעתו של שד"ל שיש להטעים כאן זקף קטן.⁴ הם לא נימקו את דבריהם, אך הדבר ברור. בצלע הזאת יש שני נשואים: "וקמו" ו"יקמו". לכל נשוא יש נושא משלו: הנושא של "וקמו" הוא "נדריה", והנושא של "יקמו" הוא "ואסרה אשר אסרה על נפשה". לפי התחביר, החלוקה העיקרית של הצלע הזאת היא במילה "נדריה", ומילה זו הייתה צריכה להיות מוטעמת בזקף קטן, *נְדָרֵיהֶּ". במקום זה מוטעמת המילה "נדריה" ברביעי, כך שהחלוקה העיקרית של הצלע היא במילה "נפשה", המוטעמת בטפחא. בפסוקים המקבילים בפרשה זו המילה "נדריה" אכן מוטעמת בזקף: "וְקָמוּ כָּל־נְדָרֵיהֶּ וְכָל־אֶסְרָהּ אֶשְׂרָאֶסְרָהּ עַל־נַפְשָׁהּ יְקָמוּ" (שם, ה), "וְקָמוּ כָּל־נְדָרֵיהֶּ וְכָל־אֶסְרָהּ אֶשְׂרָאֶסְרָהּ עַל־נַפְשָׁהּ יְקָמוּ" (שם, יב).⁵ והמסורה

* מאמר זה הוא המשך למאמרי, 'טעמי המקרא שאינם בהתאם לתחביר: שתי דוגמות', **מחקרים בלשון ט**, תשס"ד, עמ' 123-126. הדברים כאן נאמרו בכנס העשרים וארבעה של ארגון המסורה העולמי שנערך בירושלים בכ"א באב תשע"ג.

1. ראו דברי הרב מרדכי ברויאר: "ניגון זה... משתנה בעיקר על פי חלוקתו התחבירית של הפסוק" (**טעמי המקרא**, ירושלים תשמ"ב, עמ' 6).
2. ר' שמואל דוד לוצאטו, **פירוש שד"ל על חמשה חומשי תורה**, תל אביב 1965, עמ' 490.
3. ראו: W. Wickes, *A Treatise on the Accentuation of the Twenty-one so-called Prose Books of the Old Testament*, Oxford 1887, p. 67.
4. ראו: מ' ברויאר, **פיסוק טעמים שבמקרא**, ירושלים תשי"ח, עמ' 154, הערה 2.
5. בשלושת הפסוקים האלה יש מבנה תקבולת מוצלבת (בלעז: chiasm). דומה שזו תופעה נדירה בחלק החוקתי של התורה. דוגמה נוספת יש בפסוק "שפך דם האדם באדם דמו ישפך" (בראשית ט', ו).

מעירה: "וקמו קרמ"6 'וקמו כל נדריה וכל אסר'; תניי' 'וקמו נדריה ואסריה'; תלית' 'וקמו כל נדריה וכל אסר'. סי' דחס' כל – רביע; דנסב כל – זקף".7 כדרכה של המסורה יש כאן ציון עובדה, אך אין כאן הסבר לתופעה.

לעומת החוקרים האלה, מיכאל פרלמן כתב: "אע"פ שנוסחת הזקף מסתברת יותר, הרי אין לשנות את ההטעמה".8 הוא אינו כותב במפורש מדוע "אין לשנות את ההטעמה". מסתבר שכוונתו שהמסירות המדויקות אינן תומכות בהגהה זו. בכ"י לנינגרד B 19a ובמקראות גדולות של יעקב בן חיים, ויניציאה רפ"ד-רפ"ו, המילה מוטעמת ברביע. אך פרלמן אינו מסביר את ההטעמה של רביע; אדרבא הוא כותב שנוסחת הזקף מסתברת יותר.

מסתבר שגם הרב ברויאר חזר בו מהסכמתו להצעתו של שד"ל, שכן במהדורת החומש שלו⁹ הטעים ברביע את המילה "נדריה" בפסוק "וקמו נדריה" (במדבר ל', ח), בהתאם למסירות המדויקות. זאת על פי שיטתו, שכנראה פיתח אחרי שכתב את ספרו הראשון, שיש לקבל את הנוסח שעולה מתוך המסירות המדויקות, ואין מקום להגהות על פי סברה.¹⁰ אולם לא מצאתי בכתביו הסבר להטעמה של "נדריה" כאן, ואפילו לא אמירה מפורשת שהוא חוזר בו מדבריו הקודמים.

הרב חיים מרדכי ברכר מפרש שלפי הטעמים יש לפרש "שאם יחריש לה אישה ביום ההוא, ונמצאו נדריה ואסריה עודים"¹¹ קימים עליה בלי הפרה, אז קום יקומו, ולא יופרו עוד". לפועל קום יש אפוא לדעתו שתי משמעויות. בפעם הראשונה הכוונה היא "קיום זמני, ר"ל שלילת הפרה בלבד" ובפעם השנייה הכוונה היא "קיום מוחלט, ר"ל אי-אפשרות הפרה". כך הוא מסביר גם את הפסוק "וְהָקִים אֶת כָּל נְדָרֶיהָ אוֹ אֶת כָּל אֲסָרֶיהָ אֲשֶׁר עָלְיָהּ הַקִּים אֹתָם כִּי הִחֲרַשׁ לָהּ בְּיוֹם שְׁמֵעוֹ" (במדבר ל', ט).¹² אך ההבחנה בין "קיום זמני" לבין "קיום מוחלט" אינה ברורה, ולכן קשה לקבל פירוש זה.

6. במילה זו יש כנראה טעות סופר, וצריך להיות: קמא.
7. כלומר, במקום שהמילה "וקמו" מופיעה בלי המילה "כל" (בפסוק ח), היא מוטעמת ברביע, ואילו במקומות שהמילה "וקמו" מופיעה יחד עם המילה "כל" (בפסוקים ה, יב), היא מוטעמת בזקף. הערה זו נמצאת במקראות גדולות של יעקב בן חיים, ויניציאה רפ"ד-רפ"ו במקום.
8. **ספר במדבר מפוסק על פי טעמי המקרא**, תל אביב תשמ"א, עמ' יב.
9. ירושלים תשל"ז.
10. ראו למשל דבריו: "היינו מצפים להקפה או לנסיגת טעם... מכל מקום הטעמת כתבי היד כאן נראתה כה תמוהה"; "הטעם שבתבית 'ואם' הוא תמוה ביותר, ודומה שאין לו חבר" (**כתור ארם צובה והנוסח המקובל של המקרא**, ירושלים תשל"ז, עמ' 55-56). אין הוא מציע הסבר להטעמה של כתבי היד במקומות האלה, ולמרות זאת הטעים במהדורתו בהתאם לכתבי היד.
11. צ"ל: עודם.
12. **תורה נביאים וכתובים עם תרגום יהואש**, ניו יארק תש"א, בהגהתו לפסוק זה (ההגהות המודפסות בסוף הכרך).

כדי להסביר את ההטעמה של המילה "נדריה", יש צורך להסתכל על פסוק נוסף בפרשה זו: "כְּלִי־נְדָרֶיהָ וְאֶסְרֶיהָ אֲשֶׁר־אֶסְרָה עַל־נַפְשָׁהּ לֹא יִקּוּם" (במדבר ל', ו). המבנה התחבירי של הצלע הזאת שונה מזה של הפסוקים האחרים שראינו. כאן יש נושא אחד, "לא יקום". לנושא הזה יש נושא אחד עם שני חלקים חוזרים, "כל נדריה ואסריה אשר אסרה על נפשה". החלוקה העיקרית של הצלע הזאת היא בסוף יחידת הנושא, במילה "נפשה". החלוקה העיקרית של יחידת הנושא היא במילה "נדריה", בין שני החלקים החוזרים. הטעמים כאן מתאימים לתחביר – המילה "נפשה" מוטעמת בטפחא המלך, והמילה "נדריה" ברביע המשנה.

מסתבר שההטעמה של המילה "נדריה" בפסוק ח הושפעה מההטעמה של המילה "נדריה" בפסוק ו, מכיוון שהצורה החיצונית של שני הפסוקים האלה דומה. בשניהם הצמד "נדריה ואסריה" מופיע ברצף בלי חציצה של מילה אחרת באמצע, ובשניהם המילה "אסריה" היא בלשון רבים. לעומת זאת, בפסוקים ה, יב, כתוב: "כל נדריה וכל אסר"; המילה "כל" מופיעה בין "נדריה" לבין "אסר", והמילה "אסר" היא בלשון יחיד. מכיוון שהצורה החיצונית של פסוק ח דומה לזו של פסוק ו ושונה מזו של פסוקים ה, יב, אף על פי שכאמור המבנה התחבירי של פסוק ח דומה לזה של פסוקים ה, יב, ושונה מזה של פסוק ו, הוטעמה המילה "נדריה" באותה ההטעמה שהוטעמה המילה "נדריה" בפסוק ו, כלומר רביע. ומצינו כיוצא בו.¹³

* * *

פסוק שני הוא "קוּם בְּרַק וְשִׁבָה שְׂבִיךָ בְּנֶ־אֲבִינָעִים" (שופטים ה', יב). הטעמים, כפי שהם לפנינו, מחלקים את הצלע הזאת במילה "שביך". אולם לדעת ויקס יש בפסוק הזה תקבולת, והחלוקה העיקרית היא במילה "ברק". לכן לדעתו במילים "קום ברק" צריך להיות מונח זקף קטן, * "קוּם בְּרַק". ואמנם הרבה פרשנים מפרשים את הפסוק בצורה הזאת,¹⁴ אך המסירות המדויקות אינן תומכות בהגהתו של ויקס. מסתבר שבעלי הטעמים לא ראו בפסוק הזה תקבולת, מכיוון שהצלע הראשונה, "קום ברק", איננה שלמה. המילה "קום" היא פועל עזר המצטרף לפועל "ושבה"

13. ראו דברי הרב ברויאר (לעיל, הערה 1, עמ' 383-384) בקשר לפסוק "ושאר ישוב בנך" (ישעיהו ז', ג). הרב ברויאר שם סבור שהטעמים לפסוק זה, שהם בניגוד לתחביר, הושפעו מהטעמים של הפסוק "ושאר ישוב בו" (שם י', כב). אמנם בספרו הראשון (לעיל, הערה 4), כתב: "וכן מותר אולי לבצע גם תיקון רציני יותר" ומביא את הצעתו של שד"ל להגיה את הטעמים של הפסוק "ושאר ישוב בנך". אך בספרו **טעמי המקרא**, שם, הוא דוחה את דברי שד"ל, מבלי לציין שהוא חוזר בו ממה שכתב בספרו הראשון.

14. התרגום של *The Jewish Publication Society of America*, Philadelphia 1978 מתרגם: "Arise, O Barak; Take your captives, O son of Avinoam!"

בהמשך הפסוק,¹⁵ ואמנם תופעה נפוצה היא בשירה המקראית, שיש למשוך מילה מהדלת לסוגר; אבן עזרא מכנה תופעה זו "מושך עצמו ואחר עמו".¹⁶ אך התופעה ההפוכה, משיכת מילה מהסוגר לדלת, נדירה מאוד.¹⁷ לכן, כאשר חלוקת הפסוק כתקבולת מחייבת למשוך מילה מהסוגר לדלת (כאומר 'קום ברק ושב שביך, ושב שביך בן אבינועם'), בעלי הטעמים מעדיפים לראות את החלק הזה של הפסוק כולו כצלע אחת.¹⁸ ממילא החלוקה העיקרית היא במילה "שביך", לפני המשלים האחרון, "בן-אבינועם", שהוא בעצם חזרה על מידע שנמסר קודם לכן במילה "ברק".

* * *

בפירוש הפסוק "בְּשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטָרֶת הַסָּמִים" (שמות כ"ה, ו) נחלקו המפרשים. רשב"ם מפרש: "כלומר" לצורך קטורת הביאו סמים".¹⁹ לעומתו מפרש אבן עזרא: "והנכון בעיני שמלת בשמים כוללת לשמן המשחה ובשמים שהם מעורבים עם הסמים לקטרת". לפי פירוש זה יוצא "שמלת 'בשמים' כוללת לשניהם, לשמן המשחה ולקטרת".²⁰ ר' משה מנדלסון אומר על פירוש רשב"ם: "וכן משמע דעת מניח הטעמים, שהטעים מלת 'המשחה' בזקף המפסיק יותר מטעם הפשטא שבמלת 'בשמי', ואלו היתה תיבת 'בשמי' מוסבה גם על הקטורת [כפי שפירש אבן עזרא, אב"ה], הי' לו להעמידו בטעם מפסיק יותר [כלומר: זקף גדול, אב"ה]".²¹ כך סבור גם שמחה קוגוט.²²

15. אמנם דבורה אומרת לברק: "קום" (שופטים ד', יד), וכאן הפועל הזה עומד בפני עצמו ואינו משמש פועל עזר לפועל אחר, אולם הופעת מילה זו לבדה במשמעות של זירוז היא תופעה נדירה, אולי יחידאית. בשאר המקומות המילה "קום" במשמעות של זירוז, מצטרפת לפועל אחר. ג"פ מור (G.F. Moore, *Judges*, Edinburgh 1895, p. 122) אומר על המילה "קום" (שופטים ד', יד) שהיא מילת זירוז נפוצה בתנ"ך ומציין לדוגמות נוספות של מילה זו כמילת זירוז, אך הוא לא שם לב לכך שבכל הדוגמות הנוספות שהוא מביא יש פועל נוסף, כמו "קום עשה לנו אלהים" (שמות ל"ב, א) ו"קום רד במחנה" (שופטים ז', ט).
16. למשל על המילים "ורב חסד ואמת (שמות ל"ד, ו) הוא כותב: "כי 'ורב' מושך עצמו ואחר עמו, כאילו אמר 'ורב אמת'".
17. ראו דבריי במאמרי (לעיל, הערת כוכבית), עמ' 124, הערה 7. לדבריי שם יש להוסיף את הפסוק "אלהים להצילני ה' לעזרתי חושה" (תהילים ע"ב); עיינו שם באבן עזרא.
18. על התופעה הכללית הזאת עמד ש' קוגוט, **המקרא בין טעמים לפרשנות**, ירושלים תשנ"ו, עמ' 70-73. על חלוקה דומה של הטעמים לפסוק "בעד החלון" (שופטים ה', כח) ראו במאמרי (לעיל, הערת כוכבית), עמ' 125.
19. לפי פירוש זה גם כאן יש תקבולת מוצלבת. עיינו לעיל, הערה 5.
20. לשון ר' יהודה ליב קרינסקי, 'יהל אור' לפסוק זה, אות פא (חומש **מחוקקי יהודה**, בני ברק תשכ"א, עמ' 409).
21. בביאור לפסוק זה, נדפס בתוך: רבי משה מדעסויא, **ספר נתיבות שלום**, פרג תקצ"ו.
22. לעיל, הערה 18, עמ' 88-89. הוא אינו מזכיר את דברי מנדלסון.

אך הדברים אינם מדויקים. אמנם נכון הוא שלו הייתה הצלע מתחלקת במילה "בשמים", הייתה הטעמה זו מתאימה רק לפירושו של אבן עזרא. אבל ההטעמה הקיימת, שבה המילה "בשמים" מוטעמת בפשטא ולכן הצלע מתחלקת במילה "המשחה", יכולה לשקף גם את פירוש אבן עזרא. כבר עמד הרב ברויאר על כך, שכאשר יש בסוף צלע יחידה עם שני חלקים חוזרים, קיימות במערכת הטעמים שתי אפשרויות לחלוקה. אפשרות אחת היא לראות את החלקים החוזרים כיחידה אחת, והחלוקה העיקרית של הצלע תבוא לפני החלקים החוזרים. אפשרות שנייה היא לראות במבנה הזה שני משפטים. במשפט השני אין חזרה על המילים המשותפות למשפט הראשון ולמשפט השני; צריך להבין אותן מהמשפט הראשון – מושך עצמו ואחר עמו. לכן החלק הראשון מצטרף למילים שלפניו, והחלוקה העיקרית היא בין שני החלקים החוזרים.

הרב ברויאר מציין כדוגמה את הפסוק "ויולד בנים ובנות". בדברי הימים הוטעם הפסוק הזה "וַיֹּלֶד בָּנִים וּבָנוֹת" (דה"ב כ"ד, ג). לעומת זאת בבראשית הוטעם הפסוק הזה "וַיֹּלֶד בָּנִים וּבָנוֹת" (בראשית ה', ד).²³ לפי ההטעמה הראשונה יש כאן משפט אחד; הנשוא הוא "ויולד" והמילים "בנים ובנות" הן המושא. החלקים החוזרים מצטרפים ליחידה אחת, והחלוקה העיקרית של הפסוק היא במילה "ויולד", לפני החלקים החוזרים. לפי ההטעמה השנייה יש כאן שני משפטים: ויולד בנים, ויולד בנות. הפסוק אינו חוזר במפורש על המילה "ויולד", מכיוון שהיא מוזכרת בפסוק הראשון. די בתוספת של וי' החיבור בראש המילה "ובנות". המילה "בנים" מצטרפת למילה "ויולד", והחלוקה העיקרית היא במילה "בנים", בסוף המשפט הראשון.²⁴

בצורה דומה אפשר לפרש את ההטעמה של "בשמים לשמן המשחה ולקטרת הסמים". לפי אבן עזרא אפשר לומר שיש כאן שני משפטים: בשמים לשמן המשחה, ו[בשמים] לקטרת הסמים. הפסוק אינו חוזר במפורש על המילה "בשמים", מכיוון שהיא מוזכרת בפסוק הראשון. די בתוספת של וי' החיבור בראש המילה "ולקטרת". המילים "לשמן המשחה" מצטרפות למילה "בשמים", והחלוקה העיקרית היא במילה "המשחה", בסוף המשפט הראשון. לכן אין נכון לומר שהטעמים משקפים דווקא את פירוש רשב"ם.²⁵

אך דברי תורה עניים במקומם ועשירים במקום אחר. במקום אחר נאמר: "וְאֵת־הַבָּשָׂם וְאֵת־הַשֶּׁמֶן לְמֵאֹר וְלְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטָרֶת הַסַּמִּים" (שמות ל"ה, כח). כאן

23. פסוק זה בהטעמה זו נמצא פעמים נוספות בבראשית ה' וי"א.

24. ראו: ברויאר (לעיל, הערה 1), עמ' 356-357. את האפשרות השנייה הוא מכנה "קריאה טבעית", מבלי לפרט. נדמה לי שכוונתו להסבר שהצעתו כאן בפנים.

25. כל הדיון על פסוק זה כוחו יפה גם בקשר לפסוק המקביל "וּבְשָׂמִים לְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה וְלִקְטָרֶת הַסַּמִּים" (שמות ל"ה, ח).

החלוקה העיקרית היא במילים "ואת הבשם ואת השמן", שלא כפירוש רשב"ם. לפי רשב"ם החלוקה העיקרית הייתה צריכה להיות במילה "המשחה".²⁶ גם החלוקה של הצלע השנייה היא שלא כפירוש רשב"ם. לפי פירוש רשב"ם המילים "ולקטרת הסמים" עומדות בפני עצמן, לעומת המילים "למאור ולשמן המשחה", שמוסבות על "ואת הבשם ואת השמן". לכן הצלע השנייה הייתה צריכה להתחלק במילה "המשחה". אך החלוקה העיקרית של הצלע השנייה היא במילה "למאור". חלוקה זו מתאימה לפירושו של אבן עזרא: את השמן הביאו עבור המאור, ואת הבושם עבור שמן המשחה וקטורת הסמים.²⁷ בפסוק זה הטעמים משקפים רק את פירושו של אבן עזרא ולא את פירושו של רשב"ם.²⁸

26. אין לומר שבעלי הטעמים לא רצו להטעים אתנחתא קרוב לסוף הפסוק, שהרי אם כן לא הועילו כלום, מכיוון שעכשיו האתנחתא קרובה לראש הפסוק, ועוד, שאפילו לפי זה הייתה המילה "למאור" צריכה להיות מוטעמת במפסיק קטן יותר מהמילה "המשחה". ראו דברי הרב ברויאר (לעיל, הערה 4, עמ' 140), בקשר לבראשית א', טז.

27. כך או כך יש כאן תקבולת מוצלבת; ראו לעיל, הערה 5.

28. אבן עזרא בשמות כ"ה, ו מציין שישנה ראייה לפירושו מהפסוק הזה אך אינו מסביר את הראייה. גם רמב"ן לשמות כ"ה, ו מציין לפסוק בשמות ל"ה, כח וכותב: "ולא הזכיר שהביאו סמים, אם כן כלם בכלל הבושם". אך דומה שאין מכאן ראייה. הרי באותה מידה אפשר לפרש שהביאו את הבושם ואת השמן עבור המאור ושמן המשחה, והביאו סמים עבור הקטורת. אך הצירוף 'קטרת הסמים' קיים בהקשר של המשכן – למשל בשמות ל"א, יא; ל"ז, כט – ודומה שיש בכך ראייה לפירושו של אבן עזרא.